

úvodník

Děti, psychiatrie a společnost

Medializované příběhy nemocných a postižených dětí odjakživa veřejnost dojmají a často vzbudí vlnu lidské solidarity, která pomůže pro dítě zajistit vysoce odbornou a obvykle i nákladnou lékařskou péči. Z charitativních sbírek někdy zbudou prostředky i na modernizaci dětských oddělení nebo na pomoc dalším pacientům. Je dobře, že to tak je, že ve společnosti s kultem zdraví, krásy a úspěchu existuje obyčejný lidský soucit.

Děti s psychiatrickými diagnózami většinou nevzbuzují v okolí kladné emoce a účast, spíše ostatní iritují svými podivnostmi v chování, nepochopitelnými afekty a reakcemi, někdy agresivitou nebo uzavřeností, porušováním pravidel a přestupky.

Veřejnost znepokojeně sleduje zprávy o vzrůstající agresivitě dětí a dospívajících, o šikaně, anorexii, o závislostech na drogách a na internetu. Na druhé straně je mimořádná pozornost věnována dětem týraným a sexuálně zneužívaným. Protože jde o mediálně přitažlivá témata, komentují je často politici, novináři, zástupci různých občanských sdružení, nadací a laických iniciativ, často senzacechtivě a neúplně.

Jsou dnešní děti „jiné“? Podle některých psychologů jsou skutečně v současné době děti v průměru trochu jiné, objevují se u nich výraznější rysy asertivity, agresivity a sobeckého individualismu.

V České republice žije přibližně 2,1 milionu jedinců ve věku do 18 let a odhaduje se, že více než 10 % z nich vyžaduje pedopsychiatrickou péči. Jen poruchami pozornosti a hyperaktivitou, které vyžadují odbornou pomoc, trpí podle většiny výzkumů z posledních let pět až sedm procent dětské populace. Ministerstvo školství aktuálně uvádí, že v základních školách je 33 000 dětí s vývojovými poruchami učení, mnohé z nich jsou agresivní a nezvladatelné.

Chováním žáků se zabýval dokonce ministr školství Dobeš, který navrhoval podpis smlouvy mezi školou a rodiči o chování dětí, na jejímž základě by učitelé mohli děti trestat. Naopak bývalá ministryně Stehlíková prosazovala úplný zákaz fyzického trestání dětí, v souladu s trendy Rady Evropy. Hlavním argumentem byla skutečnost, že Česká republika je mezi prvními co do počtu týraných dětí (v minulém roce bylo tělesně či psychicky týráno 1319 dětí, což je o tři stovky více než předešlý rok, dalších 664 dětí někdo sexuálně zneužil).

Šikana mezi dětmi má novou podobu. Přibývá útoků prostřednictvím internetu, konkrétně sociálních sítí, jako je Facebook. Podle Nadace O2 každé desáté dítě se v posledním půlroce stalo obětí takzvané kyberšikany („cyber-bullying“), někdy s vážnými psychickými následky. Některé skupiny žáků cíleně provokují učitele, ponižují je a jejich reakce si nahrávají na mobil a zveřejňují na internetu. Na dvaceti školách v Čechách a na Moravě v roce 2010 začal projekt „MIŠÍ děti říkají STOP kyberšikaně“.

Internet se stal také prostorem pro sdílení některých psychopatologických jevů, ke kterým patří například sebepoškození. Zejména adolescentní dívky si vyměňují zkušenosti s touto formou copingové strategie, kterou jako demonstrativní image přijaly subkultury Emo a Gothic. Vzhledem ke zvýšené frekvenci automutilačního chování v průběhu posledních let navrhuje skupina expertů zařadit do připravovaného manuálu DSM-V novou pedopsychiatrickou diagnózu „Sebepoškození bez suicidálních úmyslů“.

Od 90. let 20. stol. začal prudce stoupat u mladých dívek výskyt poruch příjmu potravy a v současnosti tvoří pubertální dívky s touto diagnózou pravidelnou a významnou část pacientů dětských a dorostových oddělení. Téma diet a mentální anorexie patří k nejfrekventovanějším v médiích.

Nejen v České republice, ale na celém světě je mimořádná pozornost věnována dětem s ADHD, kterým hyperaktivita, impulsivita a narušená pozornost snižují šanci dosáhnout přiměřeného úspěchu v osobním a profesionálním životě i v dospělosti. Na základě starších a nově replikovaných studií v roce 2010 vstoupilo v platnost nařízení Evropské komise, které potravinářům zakazuje používat šest umělých přísad, protože obsahují látku, která může nepříznivě ovlivňovat chování a pozornost dětí. Agentura pro potravinové standardy (FSA) doporučila rodičům nedávat dětem výrobky obsahující jistá „éčka“, pokud jejich děti vykazují známky hyperaktivity nebo poruchy ADHD. Největší britské maloobchodní řetězce se rozhodly odstranit umělá barviva ze svých výrobků. Podobně jako v 80. letech 20. stol., kdy byl s nepřesvědčivými výsledky zkoumán vliv aditiv na ADHD, i novější studie hodnotily reakce dětí na směs aditiv v různých nápojích. Některé děti reagovaly významně, jiné minimálně nebo vůbec. U skupiny dětí, jejichž strava neobsahovala syntetická barviva, bylo pozorováno zlepšení chování v průměru mezi jednou třetinou a polovinou ve srovnání se skupinou, které byly podávány léky. Vzhledem k rozdílné metodice použité v dílčích studiích je však interpretace obtížná. Princ Charles vyzval společnost, aby zastavila generaci „pře-industrializovaných“ dětí, které jsou zabíjeny jedy v podobě potravinových doplňků.

Rodiče dětí s psychickými poruchami obvykle hledají nejdříve pomoc v pediatrických a neurologických ambulancích, různých poradnách, u pedagogů nebo vychovatelů a je paradoxní, že dětský psychiatr často bývá až poslední adresou, na kterou se obrazejí. Důvody jsou známé – částečně neinformovanost, částečně strach ze stigmatizace, ale také snížená dostupnost pedopsychiatrické péče.

Fyzicky máme asi 140 dětských ambulantních psychiatrů, avšak dohromady pokrývají jen 70 až 80 celouvazkových míst. Vzhledem k dlouhodobému podhodnocení práce dětských psychiatrů mnozí z nich kombinují svou praxi s praxí pro dospělé. Mimo to nevýhodný systém atestačního vzdělávání brzdí zájem mladých lékařů o obor. Objednací doby v ambulancích dětských psychiatrů jsou dlouhé, obvykle dva i více měsíců. Rovněž na specializované vyšetření v pedagogicko-psychologických poradnách (PPP) se čeká běžně dva měsíce – v Praze je situace o něco lepší.

Také počet lůžek v dětských psychiatrických zařízeních zaznamenal v posledních 15 letech prudký pokles, ze 405 lůžek v roce 1997 na 260 lůžek v roce 2009. V přepočtu na 100 000 obyvatel nyní dosahuje hodnoty 1,7, což je nejnižší číslo za dobu statistického sledování. V roce 2009 opět došlo k významnému snížení počtu lůžek v psychiatrických léčebnách pro děti o 40 lůžek (tj. snížení lůžkové kapacity o více než 13 %).

Na jedné straně v ČR tradičně existuje velmi dobrá úroveň pediatrické péče, průběžně je sledován tělesný vývoj dětí, existuje funkční síť pediatrických ambulancí, specializovaných nemocničních oddělení a klinik. Na druhé straně však není dostatečně zajištěno odborné sledování psychického vývoje dítěte a včasné odhalení psychopatologie ztěžuje nejen neustále zmiňovaná „stigmatizace“, ale také nedostatečná podpora a snížená dostupnost pedopsychiatrické péče. Řada dětí, u kterých by byla žádoucí intervence dětského psychiatra, není vyšetřena vůbec nebo zůstává v péči různých poraden a institucí, které nemohou poskytnout plnohodnotnou diagnostiku a léčbu. Rodiče, kteří hledají pomoc na internetu, se obtížně orientují v širokém spektru názorů a rad, od těch odborných a racionálních až po hojně navštěvované webové stránky hnutí New Age, které podrobně popisují příznaky „indigových“ a „křišťálových“ dětí.

Členové výboru dětské a dorostové psychiatrie PS ČLS JEP budou nadále vyvíjet úsilí ve snaze vrátit oboru samostatnost, zlepšit jeho financování, změnit systém postgraduálního vzdělávání, obhájit kapacitu lůžkových zařízení, zlepšit ekonomiku ambulancí a v očích veřejnosti zvýšit jeho kredit.

prof. MUDr. Ivana Drtílková, CSc.